

С. Довгаль.

ПОВОРОТ ОД СОЦІЯЛІЗМУ.

(Сприводу брошури В. Винниченка „Поворот на Україну“.

Подєбради. 1927.
Видавництво „Вільна Спїлка“.

С. Довгаль.

ПЕРЕДМОВА.

З причин технічного порядку ця брошура виходить у світ на кілька місяців пізніш, як була написана і, зрозуміло, не має тої свіжості, яку мусить посідати кожний публіцистично-полемічний твір.

Але справи, що зачеплені в брошурі т. В. Винниченка, а відтак і моїй не втратили актуальності й сьогодні, бо відносини на наших землях, що перебувають під різними окупаціями, не змінилися на стільки, щоб уважати обидві брошури анахронізмом. Це дає моральне право взяти частку уваги й часу в читальників цієї брошури.

С. Д.

. Довгаль.

Поворот од соціалізму.

Серед еміграції з'явився новий твір В. Винниченка, що зветься „Поворот на Україну“.

Мені, як українському соціалістові й бувшому воякові, що пішов змагатися за право свого трудового народу на вільне існування, наноситься нова безмірно глибока образа. Почуття сорому за вчинок особи, до якої я колись мав пошану, мене гнітить і досі, хоч і минуло вже кілька тижнів, як я прочитав брошуру. Почуваю себе якимсь обдуреним.

Таке приблизно почуття жалю й образи охопило було мене тоді, коли я довідався про повну капітуляцію в 1923 р. перед російською окупацією М. Грушевського — цього дійсно патріарха сучасної української нації й першого президента революційної України.

Для мене було дивно: чому цей велетень так несподівано упав, зашморгнувши за собою навіки завісу політичної сцени?

Однак М. Грушевський хоч і скапітулював у часи напруженого змагання, дезертував од своїх мас, яких покликав раніш на збройну боротьбу, але він якось тихо, нікого не вмовляючи йти за ним зробив це. Не творив ідеології виправдання капітуляції й чужого режиму, не зманював маси, вірної раніш проголошеним ідеалам. Ото знемігся сам, на гіркий хліб вигнання попавши й потанцював, як колишній Палій, кривавими січами стомлений, до Києва, до свого монастиря (У. А. Н.). Тепер за мурами У. А. Н. „відмолює“ науковою працею гріхи, яких заподіяв у час перебування в політичному „мирі“.

В. Винниченко поводитьсь інакше.

Він спочатку од Національного Союзу, а потім од Трудового Конгресу перебрав чільну владу, через кілька місяців цієї влади зрікся, таким чином відмовившись захищати інтереси трудових мас, які уповноважили його через Трудовий Конгрес і поставили, як заслуженого соціаліста, на чолі революційної влади. Через де-який час скапітулював перед наїздниками, проти яких сам разом з іншими членами Директорії розпочав збройну війну. Після поїздки на Україну наступило зяття, коли в р. 1923 в Празі, в салі Обецного дому він сказав: „я помилявся“.

Але пройшли роки й В. В-ко знов на попередніх рейках. Знов пропонує їхати на службу окупації, а головне визнає й виправдує цей режим. На еміграції В. Винниченко замість того, щоб організувати разом із іншими соціалістами боротьбу за повне визволення, ховається по кутках, самопонижується перед різними полпредствами окупації й виступає з деморалізуючими закликами й порадами.

І повстає передо мною в усю велич трагічне бездоріжжя й протистосування до чужих і ворожих концепцій українських колишніх провідників, які не почувають жадної відповідальності за своє поступовання, за свої вчинки. Провідники сього пліють на своє вчорашнє й зраджують ті маси, які пішли їхній поклик змагатися. Стискається серце з болю, що м тако славу добу визвольного світанку, в добу повну героїчних вчків і кривавих жертв розбурканої нації мали таких провідників.

Де ж та віра в свою правду візьметься в мас, коли й далі йт так? Де ж ті наші Мойсеї, які терпеливо перенесуть нарікання й віть каменування розчарованих хвилевими поразками людей, що шли шукати землі обітованої, але не покинуть до останньої хв будучи пов'язаними одним стемлінням — визволитися.

А їх же не каменували! Їх висунули на чоло, спопуляризува огорнули ореолом слави й лишалось тільки вибрати шляхи та одною стопою з революційною Україною.

Але вславлені на полі науки (Грушевський) та письмено (Винниченко) так безславно себе поховали, як провідники. І перший визнав свою неміч та повернувся до наукової роботи, другий, не зважаючи на сумніви, які роз'їдають його, хоче відграв й далі ролю провідника, почуває моральну можливість давати п ради, покликаючись на 24 роки своєї попередньої роботи, наслідється когось умовляти, на когось впливати.

Все сказане спонукало мене забрати слово в справі нового ступу В. Винниченка й поговорити по-щирости публично. Хочу ворити, як соціяліст і бувш. вояка, який брав участь у роботі початку революції, працював по директивах і йшов за гаслами волюційної влади, належачи до числа тих „романтиків“, які хотіл хочуть зі своїми трудовими масами будувати українсо соціялістичну державність, про яку й т. Винниченко стільки гово і писав у свій час. А те, що я на своїй шкурі, кажучи без жадн перебільшення, переносив керму й т. В-ка дав мені моральне пр говорити так, не зважаючи на молодший вік і досвід.

* * *

Шановний Товаришу Винниченко!

Українська революція, що бурхливо прокотилася по наших зем винесла своїми буйними хвилями й Вас на становище провідник цього спричинилися Ваші попередні значні заслуги на полі літер ної й революційно-визвольної праці, яку Ви переводили разом ішими революціонерами.

І Ви цей дуже почесний, але безмірно відповідальний обов прийняли, погодившись зайняти становище голови Генерального Секр ріату, голови Національного Союзу, а потім і голови Директорі волюційної України. Виконуючи ці обов'язки, Ви натурально спот лися, робили безліч помилок, яких тут розбрати не будемо, але таки прямували разом із розбудженим народом до того, що чарівним маревом манила і пролетаріят і селянство і всіх, хотів справді визволитися.

Цю чарівну волю вказували й про неї розповідали своєму на- ові українські революціонери, серед яких перше місце займали, уміється, й Ви.

Ми, молодші українські люде саможертвенно кинулися у вир тання. А тому, що наш народ був пасинком, його всі штовхали й ли тримати в наймицькому стані. Навіть найдалше йдучі соція- ти сусідніх націй мали такі наміри й силою зброї переводили Ми (й Ви) безмірно дивувалися з такої поведінки чужих соціялі- і, хоч з боєм у серці, з невимовним жалем, що чужі не можуть зуміти наших високих стремлінь, але Ви покликали, а ми пішли онитися од нападу.

Вкривались трупами поля. На теренах, де ми хотіли будувати ціялістичну республіку, закурди дими пожеж та потекла кров, ска- аних чужими соціялістами наших селян і робітників та трудової елітенції.

Ми й Ви знали, що це останки капіталістичного імперіялізму й ліли чужих соціялістів, що вони мають таку ганебну спадщину на- ьницьких царів, бо соціялістична наука ніколи не вчила працюю- х криваво воювати між собою, але не хотіли бути жертвою цих ективних умов“ і пішли поборювати їх. Нам було ясно, що в і чужих соціялістів на нашу землю не було нічого соціялі- ичного, крім зваблених, демагогічно кинутих, гасел для обману оскладу наших робітників і селян, які йшли доти разам із нами.

На Україні до 1920 року були лишень соціялістичні уряди; на дях і в центрах влада належала працюючим; всі законодавчі органи ентральна Рада й Трудовий Конгрес) мали подавляючу більшість нів радикальних соціялістів. Чому ж вони йшли? За ким же була авда, за чужими соціялістами чи за нашими?

Я нарочито елементарно нагадав картину минулої дійсности, щоб ставити повище питання.

І Ви, т. Винниченко, не мігши дати негативної відповіді на по- авлене запитання, все ж таки скапітулювали в 1920 році. Для нас ціялістів і вояків була дивно-незрозуміла така Ваша поведінка, і гірко в Вас були розчаровані.

Ви нас, обдурили: покликавши на боротьбу, самі алися противникові.

Через де-який час Ви, як метелик, обпаливши крила на боль- вицькій ватрі, повернулися знов до нас, каючись й ми, з якими льно Ви йшли раніш до мети, як я вже сказав, дарували Вам Вашу милку, якої історія Вам ніколи не подарує. Перед многолюдною історією в 1923 р. Ви урочисто й гордо виголосили своє знамените „помилявся“ і нам кров'ю заплатившим за Вашу помилку, було шно чути зізнання, бо цим була стверджена Вами наша авда. Ми забули все, навіть те, що Ви переступили тисячі тру- поляглих і за Ваші кличі борців, забули ту легковажність, з якою поставились до своєї ролі, до якої покликав Вас Трудовий Кон-

Трудовий Конгрес Ви ж визнаєте за законодавчий орган пра- бери України? Невже ж Ви хоч на хвилю припускали, що зда- вану в окупаційній владі, понизивши себе й орган, од якого

Ви мали уповноваження, й підриваючи всю визвольну боротьбу (бо це був дійсно ніж у спину), найліпше виконуєте покладений на Вас Конгресом обов'язок?

Ні, я думаю Ви цього не припускали, а просто легковажно поставились до своєї ролі, зважаючи на клевету большевицької преси, яка проголосила українських революціонерів „предателями рабочих и крестьян“, щоб принести на „вістрях багнетів“ свою „волю“. Так Ви й тепер зважаєте на провокацію російсько-большевицької преси, для якої українські соціалісти (й Ви, бо Вас вона на цей раз називає) є не що інше, як „агенти буржуазних держав“. Лише інші вважають, що такі відомості російська преса ширить серед українських робітників і селян не внаслідок „дезінформації“, як кажете, а свідомо, щоб панувати над нашим народом, брехнею замазуючи йому очі. І наївно чекати спростування брахні, коли це входить у „ріжні засоби“ до досягнення „єдиної мети“. Бо ж по Вашому також випадає, що можна вживати ріжних довільних засобів для досягнення мети.

Але годі про це. Довелось пригадати кілька сумних пригод минулого, щоб відродити де-що в пам'яті. Тепер перейдемо до Ваших теперешніх думок, висловлених на сторінках брошури.

* * *

Про Вас би я сказав, що Ви постійні тільки в мінливості своїй.

І знаючи цю властивість своєї вдачі, Ви не мали морального права брати на себе обов'язки якого будь провідника. Кожний провідник мусить мати, крім, звичайно, здібностей, ще й мету перш за все. Ця мета мусить бути постійною і ясною без домішки туманного лепу.

У Вас же ясної мети, як випадає з Вашої поведінки, не було, тим більше не було вірності раз прийнятій, одній меті.

Ближча мета української соціалістичної демократії була: створення Соціалістичної Республіки українського народу в етнографічних його межах, як переходового етапу до майбутньої Вільної Спільноти народів, що повстане після повалення капіталізму в усіх країнах принаймні Європи.

Що ж тут було, об'єктивно беручи, несоціалістичного?

Однак блудні соціалісти Сходу виступили проти нашої мети, Ви своїм першим перекинчистством ствердили ніби „правдивість“ їхньої мети та відступили від своєї. (То-б то: може суб'єктивно носили й носите „свою мету“, але яка користь з тої „носії“, коли він перебував в лавах ворогів? Коли поминути тактику Конрада Волленрода, а Ви ж не завинили нею в часи першого перекинчистства, як і зараз кличете до найлояльнішої поведінки відносно окупації, то перебування в лавах ворогів є глибоко нелогічна поведінка якогось несвідомого індивіда). Ось про цю мінливість мети, а не засобів і ходять, коли закидають Вам про мінливість.

Ви самі визнаєте, що РКП була брутально безпощадна в боротьбі саме з українськими соціалістами. Не змінилась вона й зараз, бо до українських соціалістів застосовується, як і раніш. Доказом цього є відношення її власне до Вас. Слова Ваші: „Радвілада в особі компартії взагалі робила все, що була її сила, щоб дати мені (Вам, україн. надмірно лояльному до РКП соціалістові, С. Д.) найбільше прикостей і шкоди, як морального так і матеріального роду“ Вас зовсім переконують, і дивно, що Ви, першорядний український письменник і заслужений революціонер, до такої міри самопоникуєтесь перед полпредством. Домагаєтесь визнання од них. Ображаєтесь, що Вас РКП оголосила „агентом буржуазних держав“ і хочете, щоб вона ще й спростувала це в своїй пресі! Вона глумиться з Вас, з Вашого минулого, теперішньої літературної праці (відмова друкувати „Соняшну Машину“), а Ви перед ними розпласталися й кричите, що РКП переслідує „соціалістичні цілі“, що це є „єдина сила“, яка бореться з капіталізмом.

Коли вони до Вас — хвалителя РКП, так застосовуються, то як же вони поставляться до соціалістів, які не співатимуть дифірамабів компартії, а об'єктивно-критично важитимуть і оцінюватимуть большевицьку працю.

Ви закличете соціалістів до покори перед РКП, бо співпрацю з дійсними соціалістами й навіть комуністами, які не погоджуються з методами її роботи вона відкидає. Значить: Ви кличете соціалістів зріктися своїх цілей-ідеалів, методів і прийняти або підпірати те, що робить РКП, визнавши її ціль. Хіба ж це не є своєрідне сміновіховство?

А Ви ж сміновіховство засуджуєте.

Для досягнення мети Ви припускаєте всякі засоби, то-б-то: йдете до стежці, протоптаній старими єзуїтами, теперішніми большевиками й буржуазією. „Мета виправдує засоби“ — їх гасло.

Чи ж можна припустити, що соціалізм, який по своїй суті має високо етичні завдання, користуватиметься цим гаслом? Ні! Соціалізм відкидає політичний аморалізм. Подібні гасла лишаються ганебним тавром РКП й буржуазії.

Ви ж це гасло хочете зробити універсально-соціалістичним, щоб виправдати свою поведінку й твердження. Наприклад, уважаєте, що це цілком морально, коли один раз большевиків називати окупантами, кликати на війну з ними, а потім кликати на перехід до большевиків і обплывувати своє вчорашнє. Потім знову їхати до большевиків, вертатись, організувати з соціалістами Революційно-Демократичний Союз для боротьби з большевиками, одночасово нишком переговорювати з ними й т. д. й т. д.

Чи ж це шлях до соціалізму?

Аморалізм Ваш є антисоціалістичний, і це я кажу з притиском, не зважаючи на ваше бажання (а я цілком вірю, що воно є) прислухатися до постулові.

Ви вживаєте недопустимого методу, критикуючи соціалістів, коли берете всіх загалом, не розмежуєте ріжних течій і їх поступовання. Виставляючи смішною тактику якихось груп — цих груп не

називаєте, і цим кладете пляму, що ніби всі соціалісти на еміграції є жадюгідні Дон-Кіхоти. Таким же безглуздям є обвинувачення всіх соціалістів за прихильність до збройної інтервенції, тоді, як соціалісти й не думали про неї, а як думали якісь прихвостні чужої буржуазії, то злочином є не називати їх.

Відповідаючи на запитання „до чого йде господарство ССРСР, до соціалізму чи капіталізму“ говорите також загальниками, без фактів, чисел; орудуєте формально-логічними засобами, роблячи свої висновки з кількох, штучно поставлених предпосилок і не дивитесь на реальний стан річей на Україні.

А стан цей свідчить про не соціалістичні наслідки большевицької політики, завдяки якій селяне перебувають у невилітливому стані і відокремлені від землі, як відокремлені робітники від фабрик і заводів, а всі трудові маси загалом позбавлені політичної й професійної свободи. Що ж тут соціалістичного?

Большевицькі джерела показують зріст капіталізму в ССРСР і капіталізм росте з волі компартії, перед якою Ви пропонуєте безкритично скапітулювати і слухняно допомагати їй... насаджувати капіталізм!

Крім того Ви відступили від своєї попередньої основної позиції „диктатури класу“ й зараз визнаєте диктатуру одної РКП в особі її Політбюро та вважаєте, що лише під її проводом треба й можна йти до соціалізму в нашу добу. Що ж лишилося з Вашої соціалістичної програми?

Але не менш дивним є ваше твердження, що УСРСР є українською державою. Противно Ви доводили самі недавно, і всі факти говорять, що на Україні є держава РКП, а не українських трудових мас. Відомий усім національний склад влади КПБУ — експозитури РКП, де українці складають зникаючу меншість, а Україною керує фактично російсько-жидівська більшість КПБУ (власне ВКП).

Ця влада прийшла на Україну зі зброєю, пожежами й мільйонами смертей і оголосила себе владою проти волі українського народу. Керується директивами з Москви, а не волею українських трудових мас, функції має краювої влади — намісництва. Засіла й править не на основі вотуму українських трудових мас. Це знає кожний селянин і робітник України, знаєте й Ви, але чомусь тепер твердите, що влада „зростається“ з українським населенням, хоч, правда, „зростання“ відбувається, коли засобом пайки, цементом її (пайки) є „чека“!

Дійсність показує, що окупація ніколи не „зросталась“ з колоніальним населенням. Чи зросли англійці в Індії, в Єгипті з туземним населенням за 150 — 200 літ свого панування? А в розумі і умінні приборкувати підбиті народи є ж дуже велика різниця між російськими завойовниками й англійськими. Ті вже давно почали „зростатися“, навчаючи урядників своїх місцевої мови та звичаїв, це робить ВКП в наш час, українізуючи свій апарат на Україні. А Ви в цім бачите зміну курсу національної політики РКП.

Ви бачете „факт“, що компартія зрозуміла свої помилки в цьому питанні? Чого ж вона насильно тримає своє військо на Україні? Як „зрозуміла“, то й віддала б владу українським комуністам; хай би була на Україні диктатура української компартії, коли вже погоджуватися з диктатурою. Ви ж більш, ніж инший, повторюю, знаєте склад КПБУ, в якій меншість українська, не кажучи вже про те нікчемне значіння їх в партії (роля в слухняної мошки, як Ви колись схарактеризували). Для чого „зростається“ й без належних доказів твердження „вона (українська держава) вже є“.

Але вже ж Ви, український революціонер, що двадцять чорирі боролися за повне визволення робітників і селян задовольняєтеся колишніми дрібненькими укріпленнями чиновнички, мовою в початках російських урядів? Високі культурні фортеці й досі ж перебувають в руках російських на Україні. Подивіться на діяльність видавництва „Діло“, дрібненькі брошурки. А чи виданий в мові українській жоден один твір панування большевиків хоч „Капітал“ Марксів і багато багатих капітальних праць, на які спіраються самі ж большевики? Значить існує не лише політична диктатура РКП, а й культурна, хочи вже про економічну.

Таким чином колоніальний стан нашої землі не змінився, а змінився Ви, ставши мінімалістом і визнавши „визвольну“ місію на Україні.

Змінилися Ви до того, що боїтеся українських робітників і боретеся проти „вільно-обраних рад“, як кажете. Значить Ви боїтеся зайдати до РКП, ніж трудовим масам України? Чому так?

Ви поставите дилему: диктатура Політбюро чи диктатура буржуазної реакції. Хіба Ви іншого виходу не бачите? Це ж є більша улюблена концепція, коли вони говорять: „Або ми або вони“.

Для українського соціаліста є третій шлях — вільне обрання влади. Цей шлях дає можливість українському трудовому народові взяти владу на Україні до своїх рук і вибрати правдивий шлях до соціалізму, до свого добробуту. Але ви одрікаєтеся од „вільних рад“ під вражінням зросту небезпеки реакції в ССРСР. Яка причина цього зросту?

Основна причина — диктатура ВКП. Отже зріст реакції є наслідком залежності від диктатури ВКП.

А чи ж у Вас підстава кликати соціалістів до повороту в ССРСР, коли відбувається зріст реакції? Для скріплення і сприяття перемоги буржуазії?

Соціалісти що мислять соціалізм, як солідаризовану, масову, організовану самодіяльність працюючих, а не купки бюрократів, чиновників і апарату, ніколи не боятимуться мас. Боїться ж мас диктатура в ССРСР, бо вона має ціль зберегти своє панування. А хто бере для цього — гасла революційного соціалізму. І хто боїться диктатури ВКП, то більше й сильніше боятимуться буржуазна реакція, бо на бік її линути-

муть ширші кола ще й тому, що вона поманить маси своєю буржуазною демократією. А од диктатури прагнуть звільнитися всі.

При пануванні ж демократії працюючих буржуазна реакція не можлива, бо широкі маси боронитимуть свою свободу й буржуазна акція не матиме жадного успіху серед них. СССР зараз тримається своєю бюрократією й Політбюром, а не симпатією працюючих мас. Тому вона внутрішньо слаба, як економічно так і політично.

Тому для українського соціалізму вільні вибори до рад є кличем сьогоонішнього дня, від здійснення чи не здійснення якого залежатиме існування чи не існування української державности.

Для такої української трудової радянської демократії будуть не страшні тоді й інтервенції збройні, бо буде кому захищатися од них. Селянство й робітництво цінитиме тоді свої здобутки й боронитиме од нападів. А зараз, інтервенція, розуміється, загрозлива річ, бо хто ж в УСРР піде змагатися за невідільницьку диктатуру чужої влади?

Селянство — упосліджене; робітництво, не зважаючи на те, що його іменем правлять, упосліджене; трудова інтелігенція — теж.

А інтервенція для нас безумовно несе знищення. І це розуміють соціалісти, а Ви говорите неправду про них, коли твердите, що вони за озброєну інтервенцію.

Соціалісти проти інтетвенції. Соціалісти за вільні вибори рад на Україні, бо це не дасть можливости панувати чужинцям над нашим народом!

Своїми теперішніми твердженнями Ви викреслили себе з числа революціонерів, бо Ваші сучасні погляди є глибоко реакційні й не соціалістичні. Раніш (24 роки) Ви говорили, що соціалізм — це свобода й демократія, влада робочого класу і т. д., а зараз влада чека й Політбюро по Вашому є „єдина сила“ в боротьбі за соціалізм.

Як інквізиторі ніколи не боролись за правдиве християнство так РКП не буде павдивим борцем за соціалістичний ідеал, бо методи й засоби своєю безмежною брутальністю затьмарують велику ціль!

І дійсно зараз соціалістові важко доводити працюючим про вищість соціалістичної моралі і суспільства, коли під боком існує держава, якої прапором є прапор працюючих і яка так огидно поводиться з працюючими. Недурно й безглуздий фашизм має такий успіх.

В своїй брошурі Ви хочете назовні заховати тон об'єктивного спостерегача, кидаючися в штучну щирість, і ніби показуєте свою особисту заінтересованість. Але тендейційність Ваших тверджень ясно вилазить на зовні, коли перейти на мову фактів. Що ж до логіки, то власне, Ваша логіка слабенька, коли взяти на увагу, що на першій же сторінці Ви визнаєте відсутність матеріялу, щоб робити якісь висновки та й взагалі неможливість їх робити за кордоном, а через кілька стрічок знову говорите, що „для певних висновків матеріял уже й тут можна мати“. Потім на протязі всієї брошури Ваші докази мають вигляд абсолютних тверджень, так ніби вони перевірені й правдиві. В цім виявляється Ваша тенденційність та легковажність при трактуванні порушених проблем.

Ви зараз одійшли од праці громадської й не зв'язані з жадними соціалістичними групами. Не знаєте, як вони дивляться на зачеплені в брошурі справи, не порозумілися ні з ким, а робите дуже відповідальні заклики й даєте поради.

Ваша пропаганда повороту — явно деструктивна робота. Ви ж не знаєте, що большевики не пускають на Україну еміграції взагалі, а тільки реєструють бажаючих повернутися для того, щоб тримати їх цілі роки в услужливому стані закордоном, змушувати до шпигунства т. ин. Рідко кому доводиться чесно, не йдучи проти власного й громадського сумління, відіхати до батьківщини. Ви очевидно чули, як кілька соціалістів-емігрантів в ЧСР хотіли відіхати чесно на працю серед свого народа і які їм ганебні вимоги поставили большевики? А як не чули, то подивіться ч. 46 за р. 1925 „Громадського Голосу“; там є їхній лист з приводу цього. Та й чи ж треба доводити Вам, коли Ви й самі знаєте це? Бо й Вас не пускають до дому, хоч Ви й співаєте дифірамби ВКП. Їм треба, щоб еміграція не була шкідливою, тому й ведуть лицемірну пропаганду за поворот, бо особа зареєстрована в місії перестає шкодити окупації, а навпаки — хвалить і підтримує її на чужині. А на Україну її вони не пускають.

Та й чи ж варто повертатися всім, коли б навіть пустили? Попадати в становище Шрагів, Жуковських, Христюків і багатьох інших українських людей, що цілком перейшли на сторону окупації і, здавалось, здобули її довірря. Вона їх тримає на посадах дрібнесеньких службовців, а то й зовсім, як безправних істот, гнаних і голодних. Чи ж не зужили б такі люде часу продуктивніше й, розуміється, корисніше для українського визволення на чужині? На чужині можна вчитися, можна науково працювати, вдосконалюватися і з чужини вкрапляти свої добутки в національну культуру. Для еміграції є народа й можливість розповісти працюючим Заходу про змагання нашої трудової нації, про її ідеали, про недолю, яку чинить їй сусідський імперіялізм, що розкраяє одно тіло народу на шматки й бризкає кров'ю селян та робітників, змушуючи їх воювати за чужі завоєвницькі цілі та утримувати з колосальною затратою сил і заробів штучні кордони. Сполуярізувати наші визвольні гасла, сполуявивши, зв'язавши їх з інтересами працюючих світу, щоб у визволенні нашої землі вони були зацікавлені, щоб на їхніх прапорах боротьби за новий лад знайшли місце й наші визвольні кличі. Таким чином українську справу можна зробити світовою проблемою й не відому досі європейському робітництву країну вивести з Російсько-Польсько-Румунського й іншого підпілля. Хіба це не велике й величне історичне завдання для соціалістичної еміграції?

Українцям за роки вигнання треба перевести цю незрівняно велику пропагандну працю, бо інші т. зв. державні народи мали цілі століття для переведення її. Нам треба здоганяти, щоб не йти самотужки, чи на поведі сусідів. Ми соціалістична еміграція є дійсно зв'язкові наших трудящих і мусимо з працюючими інших країн скоординувати боротьбу за нове вільне суспільство, в яке ввійде свобідним братом і наш народ та принесе в цю „сім'ю вольну нову“ свій творчий геній, свою співочу ніжність і велику любов. Це є об'єктивно

корисна місія, що значно спричиниться і вселюдському прогресові. Соціалісти емігранти мусять промовляти до світу за свій народ ще й тому, що апарати різних окупацій затулюють рота нашому народові, фальшиво представляючи свою волю замість його. Друком, частою в міжнародних соціалістичних організаціях, безпосереднім словом і іншими доступними способами еміграція має можливість по-слуговуватися в своїй праці. І хіба ж знайдеться який соціаліст, що заперечуватиме корисність і потребу цієї праці? Або чи ж є хоч часткова можливість переводити цю роботу на окупованих землях, особливо РКП-ою? Нема жадної. Соціалістичні партії там існують не можуть легально, а на поворот для нелегальної роботи соціалістів закликати нічого, бо партії самі це добре знають, як у цім разі поступати.

Таким чином на землях, що перебувають під займанщиною РКП, пропагувати, боротися за свої ідеали соціалістичним партіям одверто не можливо. А раз так, то для чого їм дозвіл влади? Чи може оголосити себе не існуючими, як партії, й стати безпартійними? Чи звестися на комуністичі, власне, РКП-івські позиції, як це зробили колись боротьбисти? Всі ці можливості цілком не можливі й говорити про поворот організованих соціалістів є зайва трата часу аж доти, доки РКП з примусу робітників і селян дійсно змінить свої позиції й почне співпрацю з іншими соціалістичними партіями, коли побудовані царями тюрми перестануть бути звичайним місцем осідку членів соціалістичних партій.

Отже для політичних партій розвивати свою діяльність, хоч не повно, але з більшими можливостями, як на батьківщині, можна тільки на чужині. Звідци вони можуть повести організацію мас, про яку тут не місце говорити, бо це область техніки. Політично організованим емігрантам нема чого повертатися з ласки наїздників. Треба через мур окупанських сторож чути єдність думки й мети зі своїм народом і свою працю, своє вигнанське терпіння, своє життя нести для його визволення. Хай повертається аполітична, чиновницько-спецієвська, опортуністична маса, яка може мімікруватися під ріжні барви чужих режимів. Вона свого політичного ідеалу немає, бо як би мала, то організовано, об'єднавшись з іншими, за нього змагалася б. Тому для неї є ідеал — кусок хліба з маслом, а в ліпшому випадкові — „яка небудь, аби Україна“. „Яку небудь Україну“ вони мають уже й зараз і тому збираються їхати і хай ідуть, бо з їх користі було мало й тут: лишень збільшували число прохачів і допомогових емігранських установах. Але не обов'язок політичних партій давати їм виправдуючі аргументи й апробату, як це робили Ви. Нехай ідуть зі свідомістю не виповненого до кінця обов'язку.

Маємо у Франції тисячі українського робітництва, вірного рани проголошеному нашим соціалізмом ідеалові. І замість того, щоби робити винуті серед них організаційну роботу, допомогти цим борцям захистити свої права на чужій землі, — нічого не робите, одійшли од українських мас і розбиваєте своїми деструктивними виступами роботу соціалістів, яку вони з такими труднощами налагоджують. Коли Ви нічого корисного для робітництва не робите тут (крім

літературної праці), то безкорисна Ваша діяльність буде, бо бракує у Вас постійности й вірности масам.

Люде роблять помилки при переведенні якоїсь праці. Це майже нормально й закономірно. Але сума зроблених помилок і пояснення причин їх повстання показують чого вартий даний діяч. Коли ми облянсуємо Ваші помилки й мотивацію їх то сальдо буде далієко не на Вашу користь; до того ж помилки Вас зовсім не вчать не повторювати їх, як це звичайно з іншими буває. Ви знов повторюєте пройдене; лише в новій ситуації воно здається іншим. Роки 1920 й 1926 розуміється ріжняться, але РКП та ж сама: гнучко використовує ситуацію й зважає на обставини серед яких діє. Права сили дослідання нашою землею вона фактично не зрієлася. Тому й боротьба з цим імперіалізмом не минуче потрібна. Це обов'язок українських соціалістів. А Ви замість боротьби пропагуєте покору, як і в 1920 році.

І просто дивно звучить Ваш зазив до молоді: „поміляйтесь якомога більше...“ Це зведення помилки до якогось життєвого принципу, якого треба дотримуватися в своїх поступованнях. Не можна ж лишень ставити собі мети: робити найбільше помилок у житті.

Та ми знаємо для чого це кажете. Возведенням помилки до такої ступня думаєте, певне, послабити вражіння від Ваших помилок. Марно. Вони такої величини й такі неоправдані, що ніякі маскування не допоможуть. Лишається для історії показником Вашої нелогічности й дезорієнтованости в добу великого руху й чину наших працюючих мас.

Тепер кілька слів про С. Петлюру в порівнянні з Вами. С. Петлюра й Ви — жахлива аналогія. В час коли Ви зрієлися до об'єднання Трудового Конгресу, С. Петлюра трансформувася з діяча в націонал-демократа. Ви й він перестали бути оборонцями інтересів трудових мас, які поставили Вас обох на чолі своєї влади в Директорії. Коли Ви зробили скок вперед (до РКП) він зробив скок назад (до Польщі). В результаті Ви й він відскочили від пролого українського шляху, збочили, стали орієнтаторами на ворожі й чужинські сили.

Злочинна рука Шварцбарта вбила С. Петлюру, чим припинила життя ще одної трагічної постаті в історії України. Рука самого В. Винниченка, сучасного політичного опортуніста й індивідуаліста, який мав зв'язок із працюючими масами й соціалістичними партіями, вбила Володимира Винниченка — революціонера й колективіста, який ішов одностайно з робочою Україною.

Один і другий носили в собі (а Ви й зараз, я вірю, носите) велику мету, але шляхи, засоби яких Ви обидва вживали, цю мету не досягли, бо в боротьбі за неї пішли на торги з ворогами. Це їх велика помилка. Для досягнення великої мети треба вживати гідних, доцільних засобів особливо провідникам.

Серед буржуазні елементи, які оточували С. Петлюру з кінця його життя, були й ті, які впливали на нього, потягнули його на скасування трудових законодавчих органів України; потягнули на угоду з ворогами, які хотіли повернути на свій бік зреченням Західних

земель, то-б то: допустилися підкупу, розплачуючись живим кількामіліонним українським населенням цих земель. Ганебний крах цього шляху й засобу ми зараз уже всі бачимо.

Ви не піддалися впливам дрібно-буржуазної верстви. Вас було трудніше покорити їй своїм інтересам, бо тоді Ви мали свою програму визволення. Але Ви одійшли від боротьби з нею: уступили виходом із Директорії своє уповноваження, а визвольну програму свою поклали в кишеню. Ще більше: почали пристосовуватися до чужих і ворожих концепцій, що дурили голосними фразами. Коштом зречення попередніх гасел Ви хотіли здобути довіря окупації, щоб мати можливість витягнути з кишені свою програму та переводити її життя. Але мети (Ваша й РКП) в антагоністичному розгоні стукнулися лобами й одскочили та навіть часово не поєдналися й не зжались. Ваш шлях показав тільки цілковите банкруцтво, відкинувши угодовський засіб, як не можливий і не доцільний.

Я не припускаю навіть думки, що Петлюра, не зважаючи на його дрібно-буржуазний ухил, був щирим прихильником сучасної магнатсько-буржуазної, такої огидної Польщі, тим більше не припускаю, щоб він внутрішньо виправдував анексію й поведінку польської магнатерії на наших землях. Так само я не припускаю думки, що й Ви коли небудь для себе оправдували анексію Росією наших земель, чи поведінку большевиків на Україні.

Але чи ж гідно носити в глибинах, у таємних льохах своєї душі правду й ховати її од мас, коли вона ворогові досконально відома? Залізна логика річей ворогові підказує безпохібну й справжню мету угод. Тому вони так безчесно й немилосердно ламають і рвуть угоди та не виконують обіцянок, як тільки трапляється якась можливість зменшити вагу й силу свого контрагента. Ризький договір р. 1918 яскраво говорить за польську й большевицьку сторони, коли вони без жалю розкраяли наші землі й відмовились підпірати „своїх“ українців, як та, так і друга сторона. А потім почалося жандарське приборкання й масакрування нашого населення обома окупаційними ніби по спеціальній змові.

З повищого випливає, що з орієнтації користи — жадної шкода колосальна. Такими угодами й перекинчицтвом санкціонують діями — авторитетами масова зрада. Ми бачили, як цілі групи українських громадян, в тім числі й соціалістів (неофітів і старшин) стали до послуг большевицької окупації під мотивом „праці для народу“, як рівно ж бачимо зрадницьку течію полонофілів, яка стоїть за виразницею й догматично тупою, а навіть sui generis ідейною, бо творить цілу ідеологію спільнот в історичному розвитку двох держав — буржуазно-магнацької Польщі сучасної й майбутньої української держави, яка повстане ніби то за допомогою Польщі. Нерациональність цього розрахунку зовсім очевидна, бо Польща не допустить існування української, хоч би й клаптикової держави, тому що Україна кількох губерній, коли окріпне захоче приєднати до себе й інші землі українські, то-б-то й ті, що зараз під Польщею. Їй не потрібні ворожі організації, що її ж поборюватиме. Полонофільська течія використовує мученицьку смерть Петлюри для скріплення сво-

орієнтації; нещасливу пригоду (договір 1920 року з Польщею) С. Петлюри хоче підперти його попередньою соціалістичною минулістю. Це з менту зламання волі Труд. Конгресу С. Петлюри перестав бути діяльним. Ще й тому перестав ним бути, що пішов по слизькому шляху пристосовування до вимог дрібно-буржуазного оточення й буржуазної Європи, а не боротьби за потреби наших селян і робітників.

Так само безпідставна й безнадійна Ваша орієнтація на „єдину програму“ РКП.

Трагедія українського визвольного руху полягає в тім, що найбільш активна, революційна, й освічена частина нашого громадянства соціалісти розбилися на „орієнтації“, й виконують чужі плани, замість торування власного шляху, ведучи трудову Україну до великої мети — соціалістичної державности.

Отже в добу банкруцтва „орієнтацій“, яку ми зараз переживаємо, Ваш виступ є не потрібний і шкідливий, а шлях, який Ви пропонуваете, веде український соціалізм на службу РКП. Це навіть не банкруцтво, а повна капітуляція, тому що большевики, як я вже казав, проти угод із соціалістами.

Наш соціалізм, що терпів досі фізичну поразку, мусить будувати власну програму визволення з під окупації та від капіталізму й конкувати її мусить зі своїми працюючими. Тоді він матиме підпору й розуміння трудящих інших країн і народів, а доки говоритимуть проти наших робітників і селян чужі, хоч би й соціалісти, то український соціалізм в ліпшому разі пастиме задню, навіть на своїй території, а не буде авангардом у боротьбі за новий лад.

Фактом є те, що психологія й бажання соціалістів ще не відповідає вимогам соціалістичної науки й ми мусимо з цим фактом об'єктивно числитися та не бути мрійними утопістами, сподіваючись од чужого „соціалізму“ визволення. Капіталізм поробив такі боки рани на тілі людства, що навіть найліпші, найморальніші люди його — соціалісти не позагоювали їх, а навіть роз'ятрюють і гниють далі, що були, здавалось присохли під впливом соціалістичної науки. А часом навіть чваняться, не естетично показуючи роз'ятрені руки працюючим.

Соціалістична наука поставила діагноз хвороб капіталізму, а практика — соціальна революція мусить вилікувати людство од культурно-морального занепаду, але зараз соціалістам багатьох країн, у всьому разі двом партіям сусідніх народів — РКП й ППС — треба сказати мудрими словами евангелія: „Врачу, ісцілися сам“. До їхнього такого соціалізму ми приєднатися не можемо й не маємо. Ми маємо свій соціалізм, який ніколи не був поневолюючим себе в собі прийдешньому суспільству чисті зерна соціалістичного народу. *) За нього ми мусимо боротися й йому служити, готовлячи народ до пори вселюдського світанку, коли трудящі всіх народів у братніх обіймах щасливо зустрічатимуть палахкотливе сонце, й житимев новий день.

*) В данім разі я маю на увазі соціалістичну практику, а не науку, теорію, єдина для всього світу.

До самостійної творчости й боротьби треба кликати українську молодь корифеям нашого соціалізму, а не зманювати на легке пристосування до готової, чужими руками, в чужих інтересах збудованої будівлі, в якій знайде затишок і щасливий український окупаційний господар.

* * *

Оце кілька думок, не в образі Вам сказаних, у відношенні до брошури. Мені до болю сумно констатувати багато наведених прикладів з нашої минувшини. Мене не стільки гнітять поразки, скільки невпевненість, відсутність бадьорости й сміливого розгону в поведінці чільних представників нашого визвольного руху, що одсахлюють усіх і сидять десь по закутках, пускаючи час-од-часу над головою й невиправданого розпачу. І це тоді, коли маси наші, клячучи під чужою волю, коли великою революцією збуджено Трудове Україну, який мільонною лавою може стати на боротьбу з напастуванням історичної кори, що гнітить свободний поділ.

Отже до цієї праці конструктивної, з масами нашого часу, дозвольте закликати й Вас — носія своєї, я вірю, великої України. Ви колись кликали до боротьби нас — молодших українських.

Щоб в самоті не скніти, фізичну поразку часом пережити.

Щоб заполоменіти визвольним патосом у колективній боротьбі своїм творчим огнем і інші згаслі серця запалюючи.

Листопад 1926 р.

